KÖNYVJELZŐ
Az ÚJ SZÓ melléklete

4. évfolyam 10. szám 2005. október 20.

„Na mi van, nagyfiú”,

mondaná, miközben langyos vízzel öblítené a hajam, majd egy puha frottírtörülközővel, azúrkék mértani alakzatok a krémszín alapon, szárazra dörgölné, és beletúrna kedvesen, s bár nem látnám, mert nem láthatnám, mögöttem állna, akárha titkos őrangyalom, és a szemközti, falnak támasztott tükörben is csak hunyorgó jómagam, de valahogy tudnám, valahonnan biztosra tudnám, mosolyog, igen, mosolyog szelíden, már-már azt mondanám, elnézően, ha e szó nem tartalmazna kevéske negatívumot is, való igaz, bár itt a figyelem, az óvó szeretet szinonimájaként értelmezendő inkább, mikor is a személyiség, a jelenlét hagy némi tartalékot, viccesen szólva, némi szeretet-fölösleget a tarsolyban, ha a csetlés-botlások fölött tanúsított amnesztia nem szánalom, egy búcsúpuszi nem halálfélelem, sokkal inkább az alázatból, a teljes odaadásból fakadó erő, mely a szárnyas teremtmények hallgatagságával rokon, és lármás tűzoltózenekarok szöges ellentéte; eljátszom a gondolattal, korábban, a kezdetekkor? drámaian megélt komikus idők, „na mi van, nagyfiú”, ugyanezt mondaná, miután eleget koslattam már utána, tervezve lehetséges útvonalakat, kalkulálva alattomos útvesztőkkel, köröket mentem, helyekre néztem be, hogy hátha, lassítana és huncutul bevárna egy ablaktalan, omladozó épület előtt valamely késő esti órában, elhúzó autók lámpáinak fényénél, mondjuk egy vidám színházi előadás után, ahogy felidézve a poénokat, még kuncogna magában egy sort, s meglehet, talán rajtam is kicsit, és roppantul élvezné a helyzetet, a játékot, a fölényt? elegáns, pontosan szabott ünneplőruhájában, mely csípőjének vonalát oly kívánatossá tenné, és ravasz kiegészítőként egy sötét, kapcsos bársonypasszé, mely karcsú nyakát, fehér bőrét még inkább kihangsúlyozná, s elindulnánk, haladnánk, bár nem túl gyorsan, de nem is sétálva, egymás mellett, ránézni sem mernék, ó dehogy, indiszkrét mozdulat, tolakodás lenne, úgy hiszem, arcom jobb felén érezném a feszültséget, azonos pólusú mágnesek kölcsönös reakciója, mire ő, mintha csak úgy mellékesen, bár nem állítanám, hogy teljesen váratlanul, megfogná a kezem; és ugyanez még egyszer, később, a távozáskor? igen, eljátszom a gondolattal, néznék csak bambán, értetlenül, ahogy szedelőzködne, határozott, visszavonhatatlan mozdulatok, szólni sem tudnék, inkább kitölteném a maradék bort, egy jobbfajta burgundit, melyet egy későbbi alkalomra szánnék, közösen tervezett születésnapi kirándulás, az ő születése napja? lógyölném, kortyolgatnám, remek ital, valóban, kínálnám, kérném, tartson velem most az egyszer még, végül is, miért ne, gyengéje a vörösbor, szemben ülne, könyöklő bal kezével a tarkóját dörzsölné, és kerülné a tekintetem, szeme esővíz, csöppentett forró karamell, középen szúrós fekete pont, nekem meg az jutna eszembe, mikor először jött fel hozzám, és akkor tűnt fel csak, nyikorog az ajtó, és ahogy mindig kilopkodta a répát a frizsiderbe eltett húslevesből, és szerette, ha kicsit belekócolhatott, pajkos, de érthető ujjak, a száradó hajamba, és efféle hülyeségek, miközben távolból éles fémkoppanások csendülnének, talán a vasútállomás? néznék csak bambán, értetlenül, szólni sem tudnék, és az illatát a borospoháron hagyná, napokig nem mosnám el, napokig érezném, könnyű hűvös lehelet, kevéske mentol, „na mi van, nagyfiú”, nevetnék bele a tükörbe, s végül mégiscsak elmosnám.

György Norbert

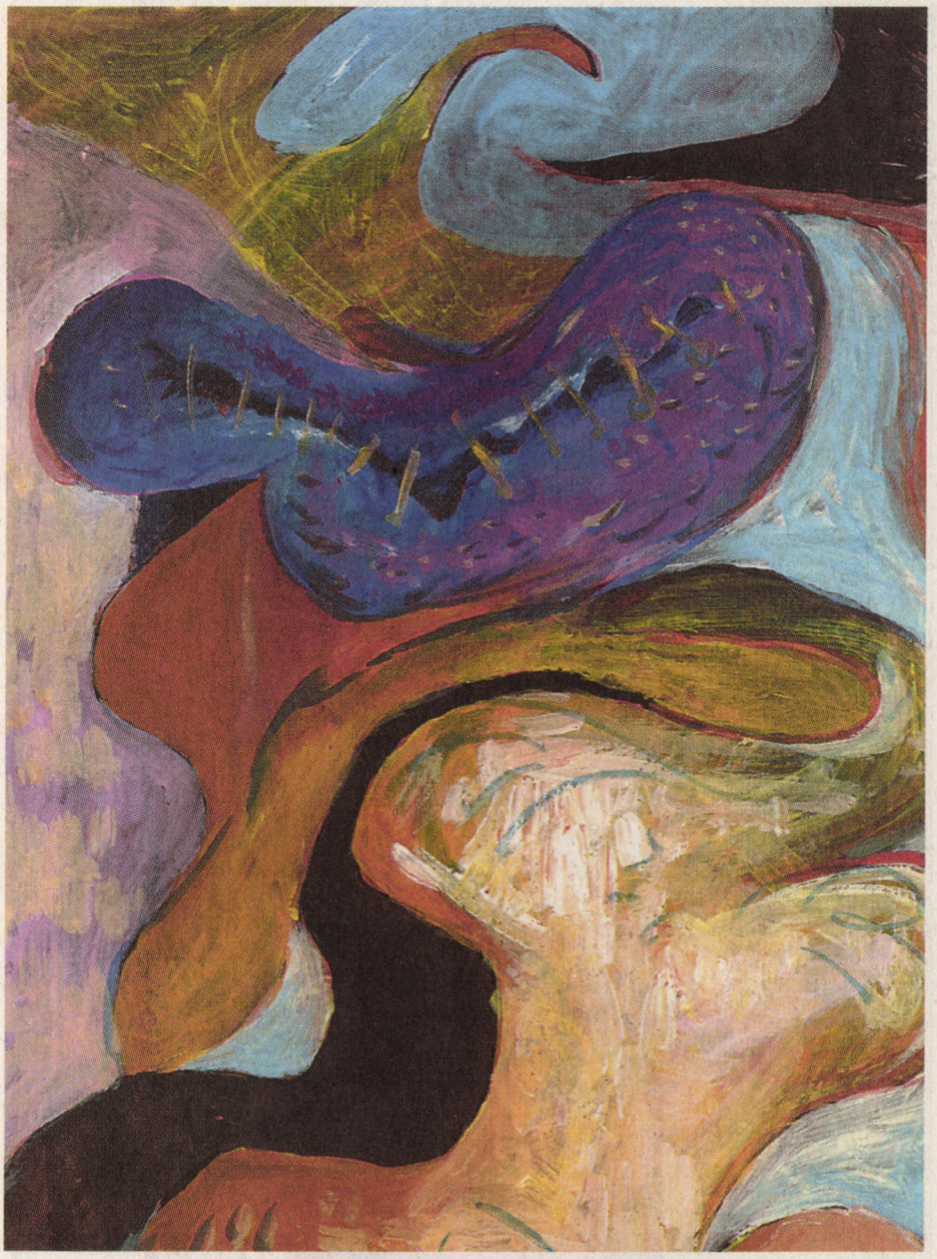

Nagy Zoltán: Tsunami. Akvarell, 2004

A HÓNAP VERSE

Erdő

A mindenséggel mérd magad, villant fel R. C.-ben
az arany gondolat. Az őszi erdőt járva
mélyen belesüppedt a rozsdavörös szőnyegbe a lába,
ezért csak araszolva haladt, s tán éppen ezért
ötlött fel benne a gondolat: a mindenséggel mérd magad.
Amerre ment, kakukkok, rigók villantak fel-alá,
s a fakoronák közül a messzi ég
ablakai nyílottak reá. „Ebben a tölgyfa-öröklétben
kellene maradnom istenviláguntig, gondolta R. C.,
hiszen én, a tehetetlen istenutolsója itt borulnék virágba,
itt lombosodnék világba. Verseket írnék a
halápos-mohás fákra, gombaillatú, csiganyálazta
szonettkoszorút, és somfaágból fonnék a fejemre
piros-zöld koszorút. Járnám e csöndtől, örömtől terhes
erdőbirodalmat, szarvasbogarak, vaddisznók, makkok közt
művelve az irodalmat. Őzektől tanulnám
az istenfélelem finom bölcsességét, szarvasoktól
a szerelmes ódát, mókusoktól a rímeket, a mókát.
Vágnék a sűrűben új s új csapásokat, s hallgatnám
a bozót mélyén a mennydörgést s a villám szőtte,
szörnyű viharokat. Csapzott hajamra zúdulna az égből
ítélet, áldás, s a csillagmiriádból alászállna
egy zengő kiáltás: én vagyok az, aki vagyok,
a hajnal harmatában s szívedben ez ragyog. S nézne rám
a hold, a szerelmés vén kobold, s ezeréves baglyok huhognának,
hirdetői istennek, titkoknak, halálnak. Így élnék csendesen,
farkasok és vadkanok közt tengetném napjaim,
s örökké élnének mohára rajzolt szavaim." Az őszi erdő
avarát járva, mélyen belesüppedt a rozsdavörös szőnyegbe
R. C. lába, ezért csak araszolva haladt, s tán éppen ezért
öltött fel benne a kedves gondolat: a mindenséggel mérd magad.

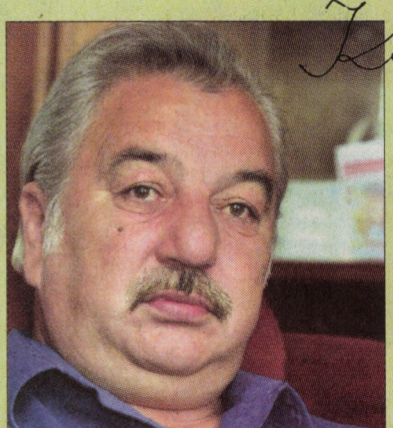

Kulcsár Ferenc
(1949. X. 9.)
Dunaszerdahely

Somogyi Tibor felvétele

ÚJ KÖNYVEINK

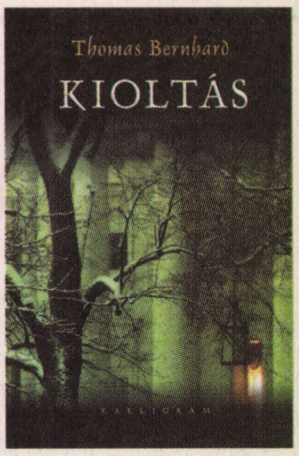

Bernhard, Thomas
Kioltás
Kalligram
A kortárs osztrák irodalom sokoldalú klasszikusának, a költő, regény- és drámaíró Thomas Bernhardnak ezt a regényét tartják élete fő művének. Búcsúregény; búcsú a gondolattól a gondolattalanság korszakában, búcsú az igazságtól a média másolatkorszakában, a nyelvtől a nyelvtelenség korszakában. Búcsú – egy ironikus nagyregényformátumban, impozáns, muzikális nyelven.
Kötve, 424 old., 14,5x21,3 cm
bolti ár: 310 Sk
kedvezménnyel: 270 Sk

Czoch Gábor főszerk.
Fejezetek Pozsony történetéből
magyar és szlovák szemmel
Kalligram
A kötet szerzői a nemzetközi, a magyar és a szlovák várostörténet-írás és a Pozsonyra vonatkozó kutatások helyzetéről, problémáiról adnak körképet, s felvillantják a város múltjának egy-egy fejezetét. A gyűjteményből a kora középkortól egészen a második világháborút követő évekig terjedő időszak képe rajzolódik ki, amit alapvetően a város multikulturális és multietnikus jellege határozott meg.
Kötve, 496 old., 15,3x21,2 cm
bolti ár: 310 Sk
kedvezménnyel: 270 Sk

Új könyveink

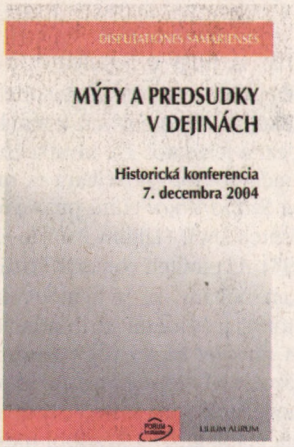

Simon Attila szerk.
Mýty a predsudky v dejinách
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A *Disputationes Samarienses* sorozat 3. kötete a 2004 decemberében megrendezett *Mítoszok és előítéletek a történelemben* című konferencia előadásait adja közre szlovákul, Biró Ágnes megnyitójának szövegével és Simon Attila előszavával. A gyűjtemény szerzői: Peter Zelenák, Szarka László, Viliam Kratochvíl, Milan Zemko, Szabómihály Gizella, Edita Chrenková és Mészáros Klára.

Fűzve, 96 old., 12,2x19,5 cm
bolti ár: 125 Sk
kedvezménnyel: 112 Sk

Strešňák Gábor–Végh László szerk.
Fejezetek Somorja város történetéből
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A *Disputationes Samarienses* sorozat 4. kötete a városi kiváltságait 600 évvel ezelőtt elnyerő Somorja színes történelmi keresztmetszetét nyújtja a város történelmével aktívan foglalkozó kutatók (levéltárosok, történészek, művészettörténészek) tanulmányaiban. A kötet szerzői: Jozef Urminský, Strešňák Gábor, ifj. Novák Veronika, Ján Kúkel, Radoslav Ragač, Tomáš Tandlich, Prokopp Mária, Rastislav Petrovič, Horváth Lajos és Édes Enikő.

Fűzve, 256 old., 12,2x19,5 cm
bolti ár: 170 Sk
kedvezménnyel: 153 Sk

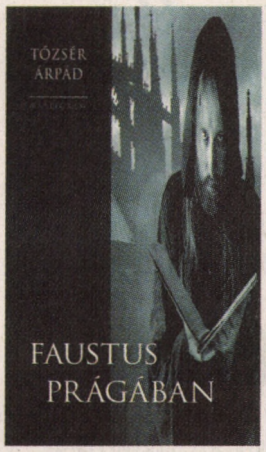

Tőzsér Árpád
Faustus Prágában
Kalligram

A Kossuth-díjas költő drámája, drámai költeménye (*Molnár Albert prágai megkísértésének dialógokba és jambusokba szedett története* alcímmel) a szerző 70. születésnapja alkalmából jelent meg. A mű egyik központi alakja Szenci Molnár Albert: az ő sorsa, vívódásai fogják össze a cselekményt, mely 1604-ben Prágában játszódik. Itt tölt Molnár két hónapot. A véletlenek egybejátszása folytán Lucifer ugyanekkor rendeli Faustust a cseh birodalmi fővárosba.

Kötve, 88 old., 11,5x19,2 cm
bolti ár: 130 Sk
kedvezménnyel: 110 Sk

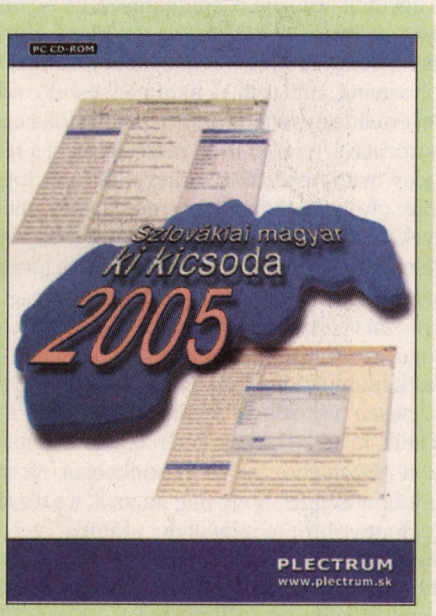

Ardamica Zorán—Balázs F. Attila főszerk.
Szlovákiai magyar ki kicsoda 2005
Plectrum

CD-ROM
bolti ára: 700 Sk
kedvezménnyel: 650 Sk

Nyerteseink

Legutóbbi feladványunk helyes megfejtése: Zs. Nagy Lajos. Bödők Zsigmond könyvét (Magyar feltalálók a távközlés történetében; a Nap Kiadó ajándéka) sorsolással a következő levélíróink nyerték: **Ármai Júlia** (Kürt), **Halasi Ildikó** (Zseliz) és **Képes András** (Rimaszombat).

Külön kérdésünk helyes válasza: Tóth László legújabb verseskötetét a Komárom felé tartó vonaton harapta ketté egy fiatalember (a választ Zs. Nagy Lajos humoros írása tartalmazta). Kisorsolt szerencsés nyertesünknek (**Urbán Erikának** Nagydarócra) a Szlovákiai magyar ki kicsoda 2005 című CD-romot (a Plectrum kiadó ajándéka) küldjük.

Októberi feladványunk (beküldője Méry Júlia): „Hamar felejtenek az emberek. Zavartalanul szépnek akarják látni az életüket. A foltokról nem szívesen beszélnek, vagy ha tehetik, takarják: pedig vannak dolgok, amelyeknek jó ágyat kell vetni az emlékezetben." (Messze voltak a csillagok) Kérdés: ki a részlet szerzője? Segítség: a Kossuth-díjas író október 28-án lesz 75 éves. Beküldési határidő: október 27. A helyes válaszadók közt kisorsolt nyeremény az itt látható regény. Extra nyeremény: három további regényt sorsolunk ki azok közt, akik a szerző más műveinek címét is megírják.

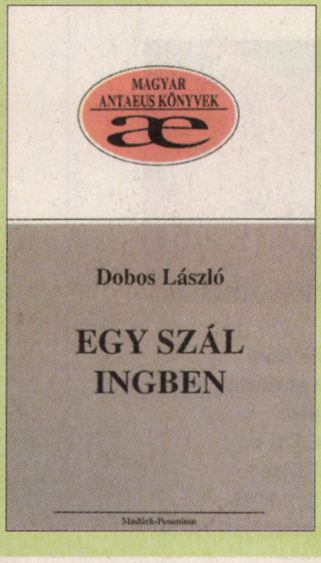

„Előhívom a múltat”

Benyovszky Krisztián (1975)
irodalomtörténész
Érsekújvár

N. Tóth Anikó (1967)
író, irodalomtörténész
Ipolyság

Megrendelhető még:

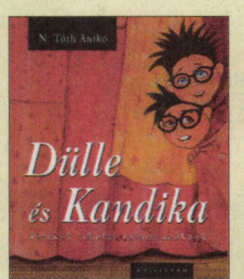

N. Tóth Anikó
Dülle és Kandika
Kalligram
Fűzve, 128 old.,
17x20,5 cm
bolti ár: 160 Sk
kedvezménnyel: 149 Sk

N. Tóth Anikó *Fényszilánkok* című regényének (Kalligram, 2005) eddigi elemzői elsősorban a magyar regény bizonyos hagyományainak (Mészöly) újraírása, a műfaji jegyek (családregény, krimi), valamint a stílusbeli rétegezettség felől vették szemügyre a szöveget. További érdekes szempontnak ígérkezik még a kép–szöveg viszonyok vizsgálata, mely a mű több olyan kortárs magyar alkotással való összevetésére adna alkalmat, amelyek tematizálják vagy „poetizálják” a fényképet és a fényképezést. (Lásd erről: Kiss Noémi: *„a dolgokat nem lehet megörökíteni”*. Kalligram, 2005/7–8, 135–148.) Egy szerző újonnan megjelent műve azonban mindig előhívja azt az olvasási reflexet is, hogy a korábbi, addig napvilágot látott írásaival vessük össze, s fedezzük fel benne a hasonlóságokat vagy az elhajlásokat. Ez az eljárás koherenciateremtőnek mondható, amennyiben a művek közötti átjárhatóságra igyekszik felhívni a figyelmet. Így volt ez N. Tóth Anikó regényével is, mely számomra a szerzői életmű tágabb szövegközi terében is olvashatóvá vált. Ezért alábbi reflexióim kiindulópontját is ez képezi.

A regény legtöbb ponton a *Faforgácsok Trxynből* című elbeszéléssel (Kalligram, 1997/5, 68–73.) létesít intertextuális kapcsolatot. A két szöveg közötti összefüggések leginkább a kép és szöveg összjátékában, a cselekmény- és nézőpontszerkezet jellegében, az aktualizált műfaji hagyományokban figyelhetők meg, de találunk szimbolikus érvényű motívumegyezéseket is. Csak felsorolásszerűen: Itt is több elbeszélővel van dolgunk, a szüzsé mozaikos felépítést mutat, megnő a metaforikus kapcsolóelemek szerepe. A többértelműséget szolgálja a gyermeki látásmód és a felnőtt perspektíva összeütközése, ezzel függ össze a mesei elemek szerepeltetése, melyek keretezik a novellát. Különös jelentősége van a fa-motívum ismétlődésének, bizonyos szakaszok a narrativitás határán mozgó lírai rezümékként olvasódnak. Mindezek a jegyek visszatérnek a *Fényszilánkok*ban, igaz, az új poétikai közegnek köszönhetően funkciómódosuláson mennek át. A valamivel korábbi *Ki volt Lill Emília?* című novellából (Kalligram, 1997/1, 79–90.), mely a szerző legmerészebben kísérletező szövegének számít, szintén vezetnek utak a regényhez. Az egyik női elbeszélő régi fényképeket túr elő a fiókból, s ezek nézegetése közben idéződnek fel benne múltjának emléktöredékei. Szimultán módon kísérhetjük figyelemmel a fényképek olvasását és a tudatban zajló történéseket. A szimbolikus érvényű famászás, a fával való érzéki egyesülés s ennek mesei konnotációi a későbbi művek hasonló epizódjait vetítik előre. További párhuzamnak tartható az is, hogy e novellában a vászonszövés és festés a szövegalkotás metaforájaként működik. A regényben a fényképezés tölti be ezt a feladatot. De hivatkozhatunk a szerző még korábbi novelláira is, melyek a *Piknik a Szaharában* című prózaantológiában jelentek meg (Lilium Aurum–Nap Kiadó, 1993). Az említett vonások közül már itt felbukkan néhány, pl. a fa-motívum mágikus, mitológiai és mesei attribútumaival való játék (*A szeretet ideje)* vagy a gyermekitudat-ábrázolás (*A hetedik ing*). Az itt publikált négy novella Kocur László szerint „textuálisan megelőlegezi” a későbbi meséket (*A novellától a meséig*: N. Tóth Anikó. In: *KOR/SZAK/HATÁROK*. Kalligram, 2002, 176.). A gondolatmenetet azzal folytathatjuk, hogy a novellák és a mesék írói tapasztalatai együttesen formálták a regény poétikáját.

A regény három nagyobb egységre tagolódik. A határokat kurzívval szedett, stílusuk tekintetében a könyv többi részétől elkülönülő szövegegységek jelzik (7., 73., 139.). Ezek a történetszerű kibomlás helyett a lírai stilizációt jellemző mellérendelés és tömörítés jegyében íródtak. A három szakaszban az összefüggések elhallgatásán alapuló utalásos, enigmatikus kifejezésmód a meghatározó, izolált és látszólag széttartó motívumok egymásnak feszülését figyelhetjük meg, ami nagyobb fokú jelentésbeli sűrítést s egyúttal homályt is eredményez. (A *Faforgácsok Trxynből* 4. szakasza említhető előzményként). Mintha a regény lírai kivonatait olvasnánk, amit aztán a három elbeszélő old fel értelmezhető és követhető epizódok laza sorozatává. Az első ilyen résznek, mely a regény nyitó bekezdése, előrevetítő funkciója van: olyan motívumok szerepelnek itt, melyek később felbukkannak a szövegben, értelmük tehát, legalábbis részben, utólagosan megvilágosodik. A másik két szakasz vagy „prózai versszak” már inkább visszautaló jellegű: az olvasottakat újraidéző motívumcsokorként működik. Újraolvasás esetén természetesen változik a szerepük: némileg az Ottlik, majd a Lengyel Péter által is alkalmazott *Mutatók*hoz válnak hasonlatossá. Azzal a különbséggel, hogy míg amazok a szüzsé legfontosabb mozzanatait számba vevő részletes katalógusok, N. Tóth Anikó „csokrai” jóval töményebbek, szűkszavú lírai jegyzetek inkább.

A háromosztatúság a regény nézőpontszerkezetében is érvényesül. Egymáshoz feltételezhetően rokoni szálakkal kötődő, három különböző generációhoz tartozó és három teljesen különböző nyelvet használó narrátorral kerülünk kapcsolatba. A nagymama szólamát a folyamszerűen áradó elbeszélés jellemzi, bőbeszédű, ismétlésekkel és kiszólásokkal teli monológ ez, mely nem

nélkülözi a tájnyelvi elemeket sem (ezek használata azonban nagyon visszafogott, épp annyi, amennyi a társadalmi és regionális konnotációk felkeltéséhez szükséges). A fia elbeszélésmódjára, aki fényképész, a pontos, tárgyilagos rögzítés a jellemző. Uralkodó eljárása a leírás, hajlik a helyzetrajzszerű tömörítésre. Az unoka, a „lánka" világlátását a mese formálja, ezért nyelvében is a fantasztikumba át-áthajló, csodás és kísérteties motívumokkal dolgozó stilizáció vonásai figyelhetők meg. E sajátos világlátásokat kifejező egyéni stílusok nem közömbösek egymás iránt, olykor-olykor áthajolnak egymásba. A fényképész szólamába például váratlanul beszivárog a mesei világ: „Muskátlilevél illatú pára szabadul a gallér alól. Törzse egybenő a fatörzzsel. Öregedő fatündér." (83.) A *Ki volt Lill Emília?* hasonló jelenete juthat eszünkbe: „Mesebeli tündér, kibontott hajjal táncoltam a fák között (...) Aztán átöleltem a fát." A nagymama bőbeszédűsége váratlanul titokzatos hallgatásba torkollik, a lány pedig idézi-utánozza a nagyanyja beszédmódját: „Nagymama kiáll a kapuba. Várja a libákat. Papajka, papajka!" (88.)

„Képek és mondatok csúsznak egymásba" – olvassuk egy fragmentumban (143.), ami utal a könyv mediális összetettségére, arra ti., hogy a fényképész szólamában képleírások sorozatából bontakozik ki egy családtörténeti narratíva, pontosabban annak néhány „szilánkja". Az elbeszélő itt nemcsak képen rögzíti a múlt pillanatait, hanem egyben csatolja hozzá azok nyelvi reflexióját is. A képek egy része látható (szerepel a könyvben), másik részük „láthatatlan" (csupán a nyelv ereje által nyer életet). A látható fotók sorrendje általában nem követi a képleírások sorrendjét, nem egy képről még azelőtt kapunk leírást, hogy láthatnánk. Amikor aztán szembesülünk vele, egyfajta deja vu érzés fog el: a fotó emlékezetünkbe idézi a regény azt megelőző részeit, saját képélményünk pedig konfrontálódik az elbeszélő által adott korábbi értelmezéssel.

Nem mindig van szó művészileg sikerült fotókról. A felvételek nemegyszer hibásak (33.), kevés (38.) vagy éppen sok fényt kaptak (176.), kopottak, megfakultak, a fényképész mégsem dobja el őket, mivel épp e „hibás" voltuknak köszönhetően sikerült valami fontosat megragadniuk. Vannak aztán csupán az emlékezetben élő pillanatok, amelyek képbe kívánkoztak volna, de a gép éppen nem volt kéznél. Így aztán: „Maradt az előhívatlan kép." (134.) Külön figyelmet érdemelnek a fotósnak azok az elszólásszerű mondatai, melyek a képi médium és a rajta kívül eső „valóság" látszólagos összefolyásának vagy épp szétválásának pillanatát érzékeltetik: „Anyám bármelyik pillanatban kiesik a képből." (31.), „A víz jobb oldalt lassan kifolyik a képből." (60.), „A nagy lendülettől a fejsze foka kiugrik a képből." (187.)

A képnézegetés a múlt felidézésének, történetbe foglalásának és ezen keresztül az ismételt átélésnek az alkalmát teremti meg, mely gyakran az események átértékelését vonja maga után. A fényképész többször érzi azt, hogy túlértelmezi a képeket, hogy amit mond róluk, az csupán utólagos belemagyarázás, „ráfogás". Szembe kerül egymással a kép megszületésének közvetlen élménye és a kimerevült látvány aktuális hírértéke.

A képeknek azonban nemcsak a készítőjük számára van mondanivalója, s nemcsak a leírás által már értelmezett (mű)tárgyakként válnak érdekessé és értékessé a szemlélők számára. Az idősödő szülők teljesen másképp is használják őket. Az egyik számára a véletlen emlékezés előmozdítói („időnként kiszórja, keresgél a zűrzavarban, sose kísérelt meg rendet rakni, az emlékek váratlanul és felkészületlenül törnek rá" – 99.), a másiknak a gyászmunka nélkülözhetetlen eszközét jelentik („Apám külön borítékban tartja a temetésről készült képeket. Nagy erő kell hozzá, hogy elővegye és újraélje a borzalmat." – 146.).

Lassú és figyelmes, kissé talán szándékoltan is elnyújtott, „kitartott" olvasást kíván tőlünk ez a regény; elidőzést és a már elolvasottakhoz való folyamatos visszatérést. Azzal, hogy végigolvastuk, a mű még nem ért véget. Megmarad a nézegetés és a böngészés öröme. Könnyen előfordulhat, miként az velem is megesett, hogy ami korábban fakó volt, utólag színt nyer, ami lapos volt, elmélyül, ami társtalannak tűnt, a helyére kerül. De nem minden. Mindig van maradék, ami (még) feldolgozásra vár.

Benyovszky Krisztián

N. Tóth Anikó
Fényszilánkok
Kalligram
Kötve, 200 old.,
11x18,5 cm
bolti ára: 210 Sk
kedvezménnyel: 190 Sk

Megrendelhető még:

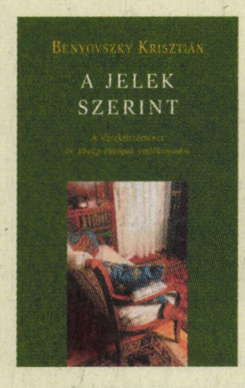

Benyovszky Krisztián
A jelek szerint
Kalligram
Kötve, 280 old., 12x18 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 189 Sk

Benyovszky K. – Keserű J. szerk.:
KOR/SZAK/HATÁROK
Kalligram
Fűzve 216 old. 11x18 cm
bolti ár: 160 Sk
kedvezménnyel: 149 Sk

Végek dicsérete

Vida Gergely (1973)
költő, irodalomtörténész
Nyárad

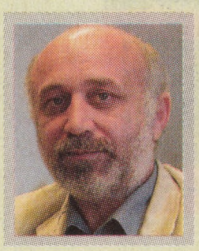

Barak László (1953)
költő, újságíró
Dunaszerdahely

Megrendelhető még:

Barak László
Miféle szerzet vagy te?
Kalligram
Kötve, 176 old., 16x24 cm
bolti ár: 280 Sk
kedvezménnyel: 249 Sk

(közös gondjaink)

Barak László a *Kalligram* folyóirat szerkesztői kérdésére adott válaszában a tőle megszokott módon szólja meg az olyan, „tájainkon" élő kritikusokat, akik a „közéleti költészet" terminusát pusztán „pejoratív felhanggal" képesek használni, s szerinte ez az, idézem, *„pejoratív billogosztogatás (...) groteszk okostóniskodásból, szimpla butaságból vagy éppen kizárólagosságra törekvő, degenerált sznobizmusból ered..."* A megfogalmazás körmönfontsága arra enged következtetni, hogy Baraknak fontos a *közéletiség* problémaköre – jelentsen az bármit is. Legfőképpen bizonyára azért, mert korábban meghatározó, már-már kizárólagos státusszal bírt e költészet leírására használt szókészletben, s ebből következően ha az újabb kritika e terminus értékképző potenciálját kérdőjelezi meg, úgy tűnhet bizony, mintha a baraki költészet egésze szenvedne csorbát.

A szerzői önértelmezéssel szemben úgy vélem, hogy a közéleti jelleg kritikájával, felülírásával a baraki költészet csak nyerhet. Már ha nyereségnek számít az eltávolodás egy reprezentációelvű kritikai nyelvhasználattól és az általa szóra bírt költői hangtól. A felülírás persze nem a közéletiségre hajazó olvasat kiiktatásával járna, hanem mindössze annak belátásával, hogy a „köz dolgait" nem lehetetséges a műalkotás troplogikus nyelvére lefordítani, hanem sokkal inkább a trópusok, az intertextuális kapcsolódások képezik meg azt, amit utólag esetleg köznek, lelkiismeretnek, indulatnak vagy bármi másnak nevezünk el.

Egyébként az utóbbi Barak-könyvek is mintha a fentieket támasztanák alá, s fordulnának szembe az idézettekben kirajzolódó szerzői olvasásási és öndefiníciós manőverekkel. Legalábbis erre utalnak – egyebek mellett – a korábbi szövegek palimpszesztusként (is) értelmezhető átiratai, a szerzői én autoritását megkérdőjelező kompozíciók, a közéleti hagyományra való ironikus reflexiók. Előrebocsátom, hogy a *Retúr a pokolba* egésze is megerősíti e feltevést. Egyáltalán: ha nem így lenne, akkor nem én beszélnék ma itt Önöknek.

De hadd foglaljam össze, mit is szerettem volna eleddig elmondani.

Barak László legújabb könyvéről beszélve nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy ezen a bemutatón kizárólagosságra törekvő, degenerált, sznob okostóniként én használhatom a *közéleti* jelzőt, és természetesen pejoratív értelemben. S hogy a szimpla butaság megjelölésre is rászolgáljak, nyugadtan kijelenthetem – egyben a bemutatandó könyvre is már hangolódva: én le se [...]om a közéleti költészetet!

(invokáció)

A közéletiség kérdésköréhez kapcsolódó felvezetésünk megalapozottságát mindazonáltal magának a szóban forgó kötetnek kellene alátámasztania – s ezt bizony meg is cselekszi, nagyon erőteljesen mindjárt a kötetkezdő invokációban. Ennél a darabnál különben is érdemes tovább időzni, hiszen felvillantja a Retúr minden lényeges elemét.

A vers – s így a kötet is – a pokolra való alászállásra történő utalással kezdődik. Az első sor ismert dantei idézete után a lírai én gyorsan ki is jelöli a pokol terrénumát, méghozzá a „köz" régióiban:

túl az emberélet útjának felén
ide jutottam közétek.

Az idézet azonban kettős szereppel bír: jelzi, hogy a lírai én nem képes a hagyományon kívüli önmeghatározásra, léte egy intertextuális nyelvi aktus függvénye; másrészt viszont el is távolodik a beidézett dantei diskurzustól és a hozzá köthető költői attitűdtől, hiszen, ahogy a későbbiekben kiderül, a baraki pokolraszállás mentes mindenféle megváltás ígéretétől. Így ez a pokol nem is olyan „nagy hely":

ide jutottam közétek
mintha valahová.

Villon, a másik segítségül hívott költőelőd eként már a „köz" költőjeként integet a 9. sorból, de alakja egy többértelmű szemiózis keretében van invokálva: Dante ellenpólusaként, mint a „földi pokol" megéneklője és alakítója, „ez a gyilkos zseni", a szókimondás költője; ill. mint a költészeti hagyomány kihasználható lehetőségként adott figurája, mint egy lehetséges beszédmód, mesterségbeli fogás, hisz *„mintegy hivatalból / integet felém"*. Így cserélődnek közélet és fikció-, valóság és hagyomány attribútumai a *Retúr a pokolba* fiktív terében. A hangnyerés, a „ki beszél" kérdéskörre, a modalitás változásain, álarcos versek és lírai monológok során át az egész szövegen végigvonul.

Mindezekkel együtt az invokáció kijelöli a könyv egyik roppant izgalmas, de alapvető motivikus rendjét, amit az *ég és föld, szellem és test, szent és profán* oppozíciós párok mentén lehetne kijelölni. Már maga a vers címébe emelt alakzat is lényegében az említett szférákat kapcsolja a szövegek terébe, ugyanis a klasszikus invokációban a költő a nála magasabb hatalmakhoz fordul, miközben e hatalom letéteményeseként, az égi és földi szféra közti közvetítőként kerül ki ezen műveletből. Barak lírai énje is végrehajtja az invokáció merőben poétikai aktusát, de *ég és föld, menny és pokol* már nem olyan egymástól jól elkülöníthető fenoménekként állnak egymással szemben, melyek megkövetelnék a közvetítést.

(Arra sem mernék azonban nagy összeget feltenni, hogy Barak egyértelműen Villont választja Dantéval szemben, hiszen Dante pokla is eléggé földire volt konstruálva, oda költözött Firenze egész közélete. Akkor Pierce Brosnanről még nem is beszéltünk.)

(kulcs/1: starter és a másik)

A pokol paraméterei a különböző beszélők más és más nézőpontjain keresztül, előre- és hátrautalások szövedéke által válnak láthatóvá. Rögtön az *ott* c. versben a beszlő szemtanú számára afféle jelenésként, csodaként, időn kívüli eseményként jelenik meg az a bizonyos, sokunk által ismert mészárlás, ami egyébként e versben van a legaprólékosabban szcenírozva. A későbbiekben azonban az ismétlődések sorozatában az „ott" egyre inkább eltávolodik attól a helytől, amit eredetileg jelölni hivatott, az „ott" ennek köszönhetően mindig csak az előző „ott"-ra utalhat, így válva amolyan kiüresedett formulává, mechanikus ismétlődéssé. Az „ős-esemény" így veszíti el minden misztikumát, s lepleződik le hozzá való viszonyunk populáris jellege.

Így nem csodálozhatnánk, ha az olvasó eszébe – amennyiben bátran a jelölőláncra bízná magát – efféle sorok jutnának: „Ellenség hírére, vitézeknek szíve gyakorta ott felbuzdúl, sőt azonkívül is, ha jókedvéből is, vitéz próbálni indul."

Ez az „ős-esemény", és egyáltalán a gengszterség az összes járulékával együtt, az említett beszélők amúgy is redukált létezésébe való radikális beavatkozásként értelmezhető. E tett meghatározza énjük kereteit, hiszen olyan beszélőkről és szereplőkről van szó általában, akik épülésük, autoritásuk ígéretét várták e bizonytalan hatalomtól. Az én identifikációs vágyát és kudarcát Barak a legszellemesebben egy kiazmus működését eszünkbe juttató tropológia keretében viszi színre, legsikerültebben a *starter, a katona* c. versben.

Nagyon nehéz ezt kimondani, de a vers beszélője önmagát individuumként próbálja elmesélni. Starter munkája fejébe' a górétól husikát kapott, amire egyébként csak vágyakozhatott volna. Gondolta, felcseréli az eredeti függőségi viszonyt:

a górénak bazira teccett
ahogy a reszkető libák
elém guggolnak,

de az olvasó természetesen tudja, hogy ez lehetetlen: Narcissus esete idéződik fel abban a részben, amiben szopatás közben

szemük tükrében mindig
kápónak látom magam.

Ebben a könyvben a markáns, kemény nyelv ellenére minden már-már fájóan mállékony és metamorfózisra van predesztinálva, elfutó, mint Narcissos patakja, mint a ringyóvá tett lányok becsülete, mint a starter egója. De ugyanilyen még dákója is, férfiasságának jelképe, a hatalom oszlopa. A vers utolsó harmada (a slusszkulcs és dákó közti) attribútum- és funkciócserék sorozatában viszi színre a pokol alkímiáját, aminek köszönhetően – s Cronenberg *Karambol* c. filmjére is gondolva – starter életveszélyes, sunyi cyborgként jelenik meg az olvasó szeme előtt. E szakaszt bevezető *„slusszkulccsal startoltam a pinát is"* sor kapcsán Tőzsér Árpád „metaforává transzformálódó epikai helyzet"-ről beszél a versről lényegbevágó észrevételeket megfogalmazó, a közéletiség szűkös perspektíváját elhagyó Kalligram-beli elemzésében. A magam részéről úgy vélem, nyíltabb struktúra jön itt létre egy kiazmikus cserefolyamat következtében, ami nem teszi lehetővé *kulcs – dákó, merci – pina* stb. párok rögzülését, ikonikusan is jelezve ekként én és világ viszonylatainak képlékeny és lezáratlan voltát. A versrészlet tüzetesebb elemzése helyett álljon itt csupán egy mondat, amolyan mátrixos feladványként: Starter egyéniségének (slussz)kulcsa a dákó.

Nem lenne érdekes a könyv, ha könnyen kijelölhetők lennének a benne megképződő világrend határai. Pokol és evilág, pokol és menny, profán és szent, élet és halál, álom és való attribútumai bizony könnyen felcserélhetők, de ami a kozmoszban hibaként, hiányként, devianciaként mutatkozik meg, az potenciaként, dinamizáló erőként tér vissza a szövegekbe. Ennek kiváló példái azok a szövegrészek, amelyekben a „térdelj le és szeress" műveletei vallási rituáléként vannak szcenírozva. A *kurvaélet*ben pl.:

volt regula
szopási szabályzat (...)
a cafkák letérdepeltek mind
gyertyával a kézben.

(Ne feledjük, e folyamat erdményeként lett volna starterunk kisistenné, ha főbe nem lövik. De még akkor se, ha nem.) A *csapó II.*-ből pár sor:

bitangok sliccén matatnak
betépve a csitrik
nyitnák a mennyet.

A menny minden ígéretétől megfosztva jelenik meg a *topi* c. versben, hiszen itt a halál sem nyújt megszabadulási vagy menekülési lehetőséget: a halál itt a legsúlyosabb halállal, a személyiség halálával egyenlő.

(kulcs/2: a kulcsvers, avagy a szöveggengszter)

Úgy vélem, van a kötetben egy opus, amit joggal nevezhetnénk kulcsversnek, hiszen magára a *költőségre, a szerzőség* kérdéseire reflektál. A *bámész civil* első fele 1-es sz. 1. személyben beszél, beszélője meghatározatlan, talán az, akinek Villon integetett az elején; a vers másik fele 2. személyben aposztrofálja valószínűleg az első fél költőjét, aláírója maga Orpheus, a költők őse. Természetesen e hevenyészett leírástól csak elrugaszkodni lehet, amiről a rafinált szerkesztésmód, a szöveg vizuális megjelenítése, de elsősorban a két szöveg egymást tükröző szemiózisa gondoskodik. Ennek tétje egy bizonyos értelmezés számára az lehetne, hogy a költői hang megszületése fikcionált aktusok sorozatának függvénye, s ilyen értelemben akár a költő által leírt vagy megszólaltatott bármelyik hőshöz is tartozhatna – akár egy bámész civilhez, ahogyan ezt a következő idézet is elmondja:

most már irigyelhetem
hogy elkövettél valamit
te is
ám a ciklus hőseinek
így lettél egyike
mindenestül

Csakhogy ez esetben is a szokásos baraki játékról van szó, mert ezt a civilt mint figurát tulajdonképpen a túlvilági vagy alvilági titkok ismerője, tigrisszelídítője, tölgypuhítója, a nagy Orfeusz teremti meg. Vagy talán a civil játszik velünk, aki Orfeusznak álmodja magát? Ki olvas kit, ki él vissza a másik nevével? Hadd ne döntsem el.

Barak számára az írás tett, elkövetés, beavatkozás, botránkoztatás, halálosan komoly játék, de ezek az attribútumok a „gengszterség"-éi is egyben. De hát hogyan is lehetne másképp egy *ilyen* könyvben. *Mindegy, hol gengszter valaki.* Barak egy szöveggengszter, ehhez kétség sem férhet.

Vida Gergely

(Elhangzott május 26-án Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Irodalmi Kávéházban, a könyv bemutatóján)

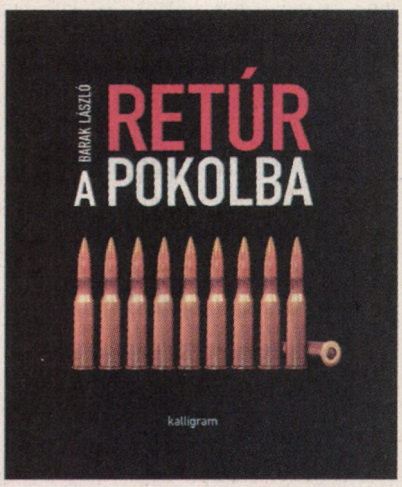

Barak László
Retúr a pokolba
Kalligram
Kötve, 64 old.,
16,4x19 cm
bolti ár: 130 Sk
kedvezménnyel: 110 Sk

A. R. — R. C.

Csanda Gábor (1963)
szerkesztő
Pozsony

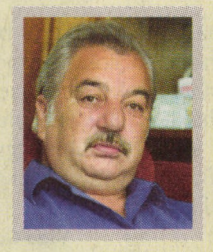

Kulcsár Ferenc (1949)
költő, szerkesztő
Dunaszerdahely

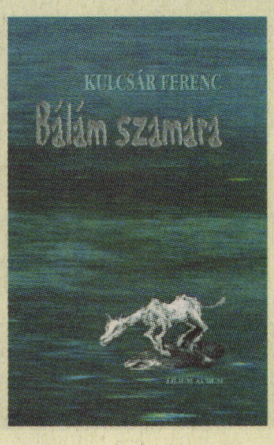

Kulcsár Ferenc
Bálám szamara
Lilium Aurum
Kötve, 120 old.,
15x22,3 cm
bolti ára: 155 Sk
kedvezménnyel: 140 Sk

A *Bálám szamara* kötet (Kulcsá) R. (Feren)C. életéről szól, ezen belül is leginkább R. C. gyermek- és ifjúkorát meséli el; szó szerint elmeséli, azaz lefesti és ecseteli, a boldog terefere elbeszélőmódjában elregéli és kifecsegi, egyes szám harmadik személyben, részletezve a körülményeket, a természetieket és társadalmiakat, nemkülönben a természet- és társadalomfölöttieket. R. C. életének alakulása a versek elrendezésének sorrendjében lineárisan követhető, az idő múlása szerint egyre nagyobb léptékkel: az első versben (címe: *Első mese)* megszületik, a másodikban felsír, a harmadikban sárgaságot kap és így tovább, de már az *Albérletek* című verstől fogva ebben a lineáris olvasatban követhetetlenné válik az életút, mert ide-oda és visszakanyarog, magába forog, megtelik albérlőkkel, korábbról ismert Kulcsár Ferenc-szövegek szólalnak meg benne, valamint mesékkel, regékkel, ráolvasásokkal, légből kapott történetekkel népesül be, és persze költeményrészletekkel, szépprózával. Az *Angyalbőrben* című vers végén egy Tőzsér-kritika részletével is – és akkor idézzük a Tőzsér-sorokat, melyek szerint Kulcsár Ferenc „egész életével, mozdulataival, magatartásával, életvitelével poéta, ki költő lenne akkor is, ha soha egy sor verset sem írt volna". Ezenkívül többször Petőfivel, Tolnai Ottóval és Tóth Lászlóval, nevük nincs társakkal és névtelen szomszédokkal, Kulcsár-versekkel és -verseskötetcímekkel, olvasmányélményekkel. Mindez bájos természetességgel fér meg a műben egymás mellett és hegyén-hátán, s akár egy parasztbibliában: mindenek a mesélőhöz idomulnak, és a mesélés aktusa maga is egymáshoz szelídíti a részeket. Ami elmesélhető, elmeséltetik, ami nem elmesélhető, elmesélhetővé tétetik. Idilli állapotok. Pontosan olyanok, amilyenek az ún. végső és nagy kérdések problematizálásához illenek akkor, ha az embernek nincsenek problémái ezeknek a végsőnek és öröknek mondott kérdéseknek a megválaszolásával. Kulcsár Ferenc a *Bálám szamara* versei szerint ilyen ember. Ellenben a recenzens nem ilyen ember, csak szeretne olyan lenni, mint a szerző, ám a recenzensnek, sajnos, még a saját kérdéseivel is problémái vannak. Szerencsére nem a recenzenst kell bemutatnia, hanem a *Bálám szamara* című könyvet, pontosabban azt a kérdést szeretné megválaszolni, hogy miként alakul ebben az új versgyűjteményben a Kulcsár-líra. Kicsoda hát a *Bálám szamarának* szerzője?

gyermek- és ifjúkorát meséli el, azaz lefesti és ecseteli, kifecsegi...

Nem kétséges, hogy a szerző is erre keresi a választ. A legalapvetőbb emberi-költői kérdésekre. Arra, hogy ki ő, s hogy mi keresnivalója itt, a Földön. Gazdag életében és választott pályáján valamely kérdésekre persze már megkaphatta a választ, mert talán csak egyvalami fontosabb számára a kérdéseknél, s ez az öröme, ha úgy tetszik, a mosolya. Kinek-minek szól Kulcsár Ferenc mosolya? Az ő szavaival szólva: „az örök Isten örök akaratá"-nak. S ezzel akár meg is válaszolhatnánk a hogyan alakult, mennyiben változott költészete kérdést, hiszen az örök Isten örök akarata hasonló nyomatékkal már az 1992-ben kiadott *Imádságok* című prózakötetén látszik, nemkülönben egy évvel későbbi, *Mindig* című verseskönyvén. Hogy mégsem minden változás nélküli ez a költészet, noha tematikailag kétségtelenül rálelt a maga medrére, arról a továbbiakban lesz szó.

Tény, hogy új verseskönyvén ez a mosoly, ez nyugodt derű a legmeghatározóbb, sőt, megkockáztatható, a kötetben a hit és a létezés himnikus felmagasztosulása mindenek felett álló. A gyűjtemény egészére érvényesnek mondható a kompozíció középpontjában elhelyezett *R. C. hite* című darab utolsó négy sora: *„Azóta ünnep minden pillanata, ünnep, / és kegyelem, s élete az Isten és az ő / szabadságának színtere, végtelen és szavakba nem fogható, / boldog terefere."* Mivel azonban a recenzens vállalt posztjának megfelelően szívesen elkerülné, hogy a szerző áhítatának hatására a maga szövege is egyféle harmonia caelestisként legyen értelmezhető, utóvégre nem magasztalni jött a könyvet, hanem bemutatni, maradjunk anynyiban, hogy Kulcsár Ferenc derűs könyvet írt, és mosolya önmagának is szól, hiszen azzal a megértéssel, kegyességgel, rokonszenvvel, jóindulattal, engedékenységgel, szelídséggel és szeretettel, mellyel a világot színpompásan csillogó kaleidoszkópnak látja, mindezzel a csillogással tehát önmagát is bevonja.

S ugyan mért is irigyelnénk a szerzőtől, hogy a feltétel nélküli türelem és jóindulat hagymázából magát sem vonja ki, amikor maga körül mindent és mindenkit ebben a lázasan lobogó mennyei állapotban lát. Így például katonáskodása idejéből s ezen belül is a bolondokházabeli köztes állapotból azokat a társait, akik ebben az általa hibbantak paradicsomának és Purgatóriumnak nevezett helyen vele együtt élvezték a tisztítótűzkúrát; őket „színpompás gyöngyszemek"-nek nevezi, s a következő szinonimasorral írja le: *„hóbortosak, bogarasak, botorak, / kótyagosak, hőbörödöttek, kergék, csajbókosak, / kolontosak, sügönyék, rigolyásak, balyókásak, csábák, / kótyagosak, didelik"*. A magát R. C.-nek

nevező beszélő szerint ezek is épp olyanok, *„mint odakint, / Isten fényes ege alatt az emberek”*. Ugyanebben az összefüggésben említhető az *Átokmondás* című vers is, melyben R. C. féktelen felindulása, hallatlan haragja oly mennydörögve irányul az őt megsarcoló biztosító és ügynökei ellen, hogy azok a vers végére mennybe menesztetnek...

Arra, hogy a versben beszélő minden reflexiójának íve a birtokolt derűbe hajlik, jó példa *Az élvezet szövegei* című, magát karácsony-versnek álcázó opus is, melynek címe a hozzá tartozó ajánlással, valamint jellegzetes Németh Zoltán-i szavakkal és holdudvarokkal (a verscímen kívül „az erotika gyönyöre”, „grafit” és „pernye”, kiváltképp azonban a „szövegheroin”) és idézeteivel egyértelműen referenciális olvasatot kínálnak fel azzal a másikkal szemben, amely a fikcionalitás felől olvasná. Ezen a művön kívüli valóságra vonatkoztatható olvasaton belül pedig különösen a kedves ajánlás (*N. Z.-nek, szeretettel)* támogatja a lelki rokonság, a megtisztelés, a bajtársi-költőtársi kézfogás képzetét. Ugyanakkor a vers feltételez egy ennél is bennfentesebb olvasatot, mely emlékezik arra a Németh Zoltán-tanulmányra, mely az *Olvasáserotika* című kritika- és tanulmánygyűjteményében jelent meg, s amely dolgozatában N. Z. lényegében ízekre szedi a *Tündöklő hontalanság* című, akkor megjelent és válogatott verseket tartalmazó reprezentatív Kulcsár-kötetet; mondhatni, némi túlzással: egy jó szava nincs róla. Azaz mégis, mert *Az élvezet szövegei* című Kulcsár-vers éppen azt a hét „jó szót” emeli magába a Németh-kritikából, amelyek kinyerhetők belőle, beépíti a szövegtestbe, hogy aztán a kínzó testi fájdalommal egyetemben (tudniillik a narrátor R. C.-nek éppen fáj a foga), eléggé mazochista módon az élet-olvasás erotikus gyönyörébe ájuljon. Ezért gondolja a recenzens azt, hogy a versnyelvben, tehát a kiskarácsony és nagykarácsony táji mákos-diós környezetben így megképződő szövegjáték és olvasatélvezet lényegesen kiszámíthatatlanabb és feszültséggel telibb, mint ha „az örök Isten örök akaratá”-ból való volna, már csak azért is, mert a vers uralhatóságának már régen nem a narrátor a birtokosa, hanem az olvasó.

Említett, *A tragikus versbeszéd lehetőségei* című tanulmányában Németh Zoltán a kánon problémátlan átvételét veti a szerző szemére, azt, hogy „feltétlen értéket képviselő, közismert és már megrögzült jelentésben álló, filológiai tudást sem igénylő verssorok” épülnek be a Kulcsár-versbe azzal a szándékkal, hogy az egyéni hangot erősítsék, de épp ezért válnak problematikussá. Nos, a *Bálám szamara* című Kulcsár-kötetben is akad erre példa, mármint hogy a versbe – az egyéni hangot erősítendő – közismert sorok épülnek be. A *Kompiláció* című versbe, például. De ebben véleményem szerint éppen a lírai alany szája ízének és ízlésének megfelelőek az átvett, ismert sorok, és beleillenek a kötetkompozíció nyelvi világába, arról nem is beszélve és persze elsősorban, hogy mint azt már a vers címe is jelzi, a lírai alany „egyéni” hangja éppenséggel a nem egyéniségben, a kompilálásban csendül fel: *„Mit nekem, te zordon világirodalom, / jut eszébe R. C.-nek Petőfi, üldögélve az ősz végi / Kárpát-medencében. Mit nekem, te zordon Éden, / jó nekem a gólyamadár torzonborz fészkében. / Hogy minden egész eltörött? Kié hát a Mont Blanc / karjaim között? Kié ez az óceán / gyűrött tenyeremben, s a terhes ég két / bánatos szemében? S kié, kié az édes fájdalom, / az ország és a dicsőség, kié a hatalom?”* Persze, bizonyára akad olvasó, akinek – Németh Zoltán kifejezésével: „az intertextualitás efféle durva változata” – még ebben a fent idézett formában is direktnek, hangsúlyozottnak vagy halmozottnak tűnik. Az ilyen olvasónak némelyik verscím is annak tűnhet, például a következők: *Legyen meg a te akaratod, Most és mindörökké, Jöjjön el a te országod, Szenteltessék meg a te neved,* vagy hogy egy másik tartományból említsek: *A juhásznak jól megy dolga, Megy a bika Szentes felé* és így tovább, s még felemlíthető a *Halotti beszéd* vagy az *Ars poetica,* melyek jelentésükben ugyancsak rögzítettek. Ezzel szemben a recenzens felvetné, hogy ahány ars poetica, annyiféle, vagy még inkább azt, hogy mi minden múlhat az adott szövegen, vagyis, ahogy Esterházy Péter írja – meglehetősen kanonikus, mert *Élet és irodalom* című – novellájában: a szónak nincs jelentése, csak szóhasználat van. És a recenzens véleménye szerint mindezen kívül olvasó is van, vagy éppen hogy mindenekelőtt olvasó van, minden egyéb másodlagos. A *Megy a bika Szentes felé* című versnek szó szerint alig, egyébként meg semmi köze a *Húsvét előtt* című Babits-vershez, és mégis, a Kulcsár-vers zárlata a szóhasználatbeli hasonlóság révén felidézheti az olvasóban a Babits-versét. A kanonikus Babits sorok: *„egyik rész a munkára, / másik temetésre: / adjon Isten bort, búzát, / bort a feledésre!”*; és a Kulcsár-sorok: *„Egyik / felük ökör lesz, másik felük marha, ne legyen gond / szántásra, ne legyen gond vajra.”* Recenzensnek tetszenek ezek a sorok, önmagukban is, a Babits-áthallással még inkább. Korántsem ez az egyetlen vers egyébként, melyben a szóhasználat ismerőssége a magyar költészet XIX. századi klasszikusait vagy a nagy nyugatosokat idézi, Petőfit, Aranyt, Kosztolányit, Babitsot. A Kulcsár-lírában a kezdetektől fogva fontos helye van a vendégszövegnek, az idézetnek, a felidéző hatású rögzült szószerkezeteknek, s ez tendencia a *Bálám szamara* című kötetben felerősödni látszik: a *Bálám szamara* versei a hagyománnyal folytatott párbeszédük révén tágítják a lírai alany önreprezentációs lehetőségeit.

a szövegjáték és olvasatélvezet kiszámíthatatlan és feszültséggel telibb

Újdonság az is, ahogy Kulcsár Ferenc saját sorait e mostani verseibe beépíti, ahogyan korábbi szövegeit ennek az újragondolt önéletrajznak a kereteibe ágyazza. Ez szerintem jó és hasznos, és termékeny meg környezetbarát. Azonfelül jólesik ráismerni egy-egy sorra, címre, motívumra, kisesszére, R. C.-ben régebbi Kulcsár Ferenc-versek beszélőire. Az *Albérletek* című versben felismerni *A házinéni lírai* című, harminc évvel ezelőttit, az *R. C. levele Ó. H.-nak* versben a *Csámcsogás és csemcsegés* című, másfél évtizeddel ezelőtti szöveget, vagy ahogy az *Isten százmilliótrilliárd neve* című versben megszólal *A dereski költő* című, 1987-ből, a *Legyen meg a te akaratod* címűben *A levél* című imádság és így tovább.

... és minden identitásváltásban képes megőrizni énje egységét

Összefoglalva úgy látom, Kulcsár Ferenc költészete az utóbbi egy-másfél évtizedben nem vett lényeges fordulatot. A *Bálám szamarának* R. C.-je olyan mesehős, aki bármilyen helyzetben és minden identitásváltásban képes megőrizni énje egységét. Nem rendült meg hite az én és a világ kifejezhetőségében és leírhatóságában, amiként a versalkotás lehetőségeit illetően sincsenek kételyei. A *Bálám szamará*nak mindent átszövő ontológiája meghatározza ugyan a lírai én mozgásterét, ám R. C. rugalmas és képlékeny alakváltozatokban igazodik ehhez az életfilozófiához a legkülönfélébb megszólalásmódjai és beszédhelyzetei révén. Mondhatni, a hit színpadán a lírai én mindenkor képes hozzáilleszteni saját szerepét az adott forgatókönyvhöz. Annyiban mindenképp módosult a pálya, hogy R. C. már nem közösségi lény. Ilyen értelemben módosításra szorul Tóth László egy évtizeddel ezelőtti jellemzése, mely szerint a szerző „a magányélménytől, az önkeresés kínjától nagyon hamar eljutott a legsúlyosabb társadalmi és nemzetiségi kérdések megfogalmazásáig is”, mely pályakép immár éppen ellenkezőleg alakul, amennyiben újfent a magánélmény és az önkeresés kínja tételeződik benne. Kevésbé szorul módosításra Zalabai Zsigmond huszonöt évvel ezelőtti jellemzése, mely szerint a „költő, megsejtve a lét nagy kérdéseit is, verseiben a lelki tisztaság és az embervoltunkhoz méltó etikus magatartás mellett tesz hitet”.

csandA gáboR

(Elhangzott szeptember 8-án Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Irodalmi Kávéházban, a könyv bemutatóján)

FIGYELMÜKBE AJÁNLJUK

Gál Sándor
Írás és irodalom
AB-ART
Gál Sándor irodalommal, irodalmi élettel foglalkozó publicisztikai írásai egy embert próbáló korszak gondjait, eseményeit, változásait rögzítik nagy odafigyeléssel, drámai erővel és máig ható üzenettel. Az életműsorozat (*Gál Sándor egybegyűjtött művei*) ötödik kötete.
Kötve, 408 old., 15x21 cm
bolti ára: 360 Sk **kedvezménnyel: 320 Sk**

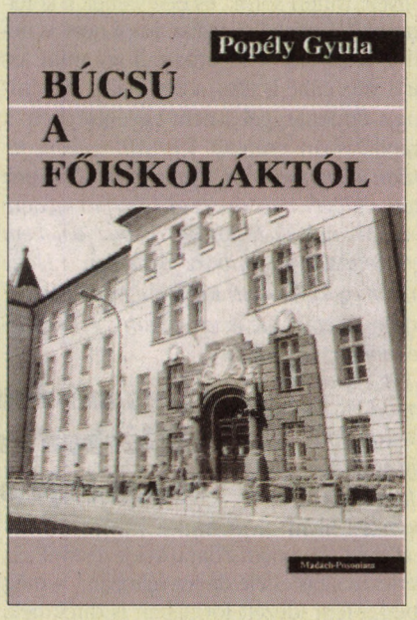

Popély Gyula
Búcsú a főiskoláktól
Madách-Posonium
Az 1918 után alakult szlovákiai magyar politikai pártok kezdettől fogva elkeseredett harcot folytattak a régi iskolák újranyitásáért, vagy legalább egyetlen magyar főiskola megalapításáért, eredménytelenül. Ezekről az eseményekről szól a kötet, mely a főiskolai fiatalság helyzetével foglalkozik.
Kötve, 224 old., 13x20 cm
bolti ára: 185 Sk

MEGRENDELŐINK FIGYELMÉBE

1000 Sk feletti megrendelés esetén nem számítunk fel postaköltséget (65 Sk).

Könyvtárak és iskolák, figyelem!
1000 Sk feletti megrendelés esetén 25% kedvezményt biztosítunk.

Rendelni levélben és e-mailben is lehet.
Megrendeléseiket a postacímre küldjék:
Vydavateľstvo Kalligram, s. r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box 223 810 00
Bratislava 1

A bemutatott könyvek a megjelölt kedvezményes árukon megrendelhetők.

Szerző(k) és cím(ek):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A megrendelő neve:

Lakhely, utcanév, ház- és irányítószám:

Telefon:

Postacímünk:
Vydavateľstvo Kalligram, s. r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box 223 810 00
Bratislava 1
Tel./Fax: 00421-2-544 15 028
e-mail: distribucia@kalligram.sk

KÖNYVJELZŐ
Az Új Szó könyvekkel és olvasókkal foglalkozó melléklete

Megjelenik havonta egyszer
Készül a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának támogatásával

Szerkeszti: Csanda Gábor
DTP: Toronyi Péter

Levélcím: Könyvjelző, Námestie SNP 30,814 64 Bratislava 1
Villámposta: konyvjelzo@poetic.com
www.ujszo.com
A Könyvjelző legközelebb **november 24-én**, csütörtökön jelenik meg.

Udvarlás két part közé

Az olvasó még egy ideig ott maradt a könyv felett függve a leírtaktól, meg a látványtól, mint a vonatbéli mozdony hosszún kígyózó füstcsíkja, és biztonságos távolságból még egyszer megnézte, hogy jól látja-e, látta-e, amit látott. A könyvet, most buta mód jönne, jöhetne, hogy nagybetűs, de az úgy már talán viszolygást is kelthetne, és elillanna a varázs, mint a füst, mert az olvasó persze csak egy könyvet tart a kezében a maga tipográfiájával, tördelésével, a fotókkal, ja és persze a szöveggel. Szóval. Szóval, ami kell. Lopva a Hrabal-idézetből, a kötet elejéről: „őrjítően szép", és tényleg ilyen. Tényleg az. Pedig egy ideje a birtokomban tudom már, és többször néztem át, olvastam bele. Tetszetős. Végig. És ez, ugye, érdek nélkül az.

Helyes, hogy Kőrösi Zoltán megírta a Budapest, nőváros című könyvet, és köszönjük szépen a Czabán György-fotókat, Hrapka Tibornak a borítótervet, és van itt még valami grafikai elrendezés (ami nem is kevés)...

Aztán gondolkodik persze az olvasó, szemlélődő, hogy vajon külön-külön milyen lenne a hatás, mint mikor azt az utca túloldalán megnézett (stírölt) szemrevaló hölgyekkel teszi, hogy milyen lenne az eseményen túl, vagy azt leszámítva, szólna-e az valamiről, vagy minek az, vagy minek ez a kérdés egyáltalán. Majd alakul. Meg persze a hatás, lehet, csak alatta van még, majd kimászik. De nem.

Most akkor tovább, egészen pontosan, hogy helyes, hogy Kőrösi Zoltán megírta a *Budapest, nőváros* című könyvet, és köszönjük szépen a Czabán György-fotókat, Hrapka Tibornak a borítótervet, és van itt még valami grafikai elrendezés (ami nem is kevés). Ezt is meg kell, kéne köszönni, mert mi most itt esetleg hátha meg lenni manipulálva? Hm? Mert ez így együtt nagyon működik.

És akkor még látjuk, hogy van rajta, a könyvön (mint például a szépségkirálynőkön) egy szalag, és arra az van írva: Édes Anyanyelvünk Pályázat I. díja.

No ne, ez már szinte sok. Hogy aztán ez még lassan főzni is tudjon. Szokta volt mondani egyik barátom a strand fűszálperspektívájából nézve a felhozatalt. És igen, ilyen is ez a könyv. Szinte szó szerint. Nekem mondjuk a gíroszrész kiváltképp tetszett. Mondjuk, nincs pesti gírosztérképem, és nem is akarok polemizálni a jó gírosz fellelhetőségi helyéről, helyeiről. Igazából szerintem mindenkinek máshol, másért jó.

Ez lehet ebben a könyvben is. Ez az általános, örökérvényű igazság. A néhol egészen apró mozaikokból felépülő szerkezet részleteiben is izgalmas. A porcikái is élvezetesek. Még a dzsumbujnak is megvan a varázsa. Mi ne tudnánk. De majd lehet, a romantikusabbaknak a háztetők vagy a galambok lesznek a nyerők. Vagy a József Attila-év kapcsán a költőhöz kapcsolódódó sorok, vagy a Duna gyanús kékje. Esetleg a belopózó ősz. Őszelő. Krúdys. Kőrösis. Regényes, mesés. Budapest, nőváros. Párizsról is már hallottunk ezt-azt. És mi van Pozsonnyal, Prágával? Kiderül egyszer? Legalább a nemük? Lesz velük valami idővel?

De addig is itt, ebben a könyvben, vagyis ebben a városban, vagyis, ahogy a hölgyeknél, az idő picit másként szuperál, vagyis telik, de nem múlik. Ez, ez elragadó.

Használjuk, hátha működik, és úgy felejtődjünk, tudják, ahogy az a füstcsík a levegőben egy város felett. Jó lenne.

Mizser Attila

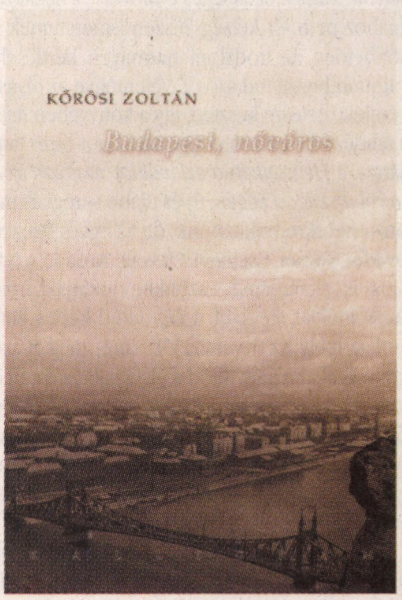

Kőrösi Zoltán
Budapest, nőváros
Kalligram
Kötve, 224 old.,
14,5x21 cm
bolti ár: 290 Sk
kedvezménnyel: 260 Sk

Mizser Attila (1975)
költő, író
Fülek

Megrendelhető még:

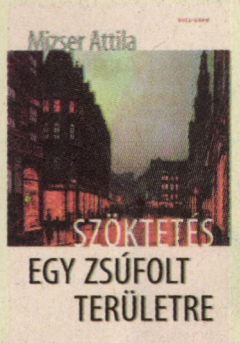

Mizser Attila
Szöktetés egy zsúfolt területre
Kalligram
Kötve, 136 old., 11x18,5 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 170 Sk

Kőrösi Zoltán (1962)
író
Budapest

Tanulmányok könyve

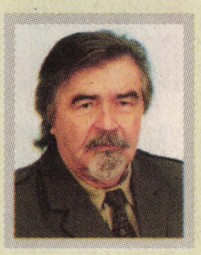

Motesiky Árpád (1941)
vadászíró, szakíró
Verebély

Duba Gyula (1930)
író
Pozsony

Duba Gyula legújabb könyvét még a nyári vakáció előtt kezdtem olvasni, ám végigböngészése, tanulmányozása, ízlelgetése egy picit elhúzódott; mire átrágtam magam rajta, már a költöző madarak is elrepültek. De nem könnyű olvasmányról van szó, mivel elgondolkodtató, jelentős szellemi értéket őrző és feltáró munka. „Az író foglalkozásszerűen ír! Munkája szakmai feltételeit ismernie kell – közli a szerző a bevezetőjében. – Amikor ezeket kutatja, a dolgát teszi. Mindenről ír, önmagáról is. Önmagáról elsősorban magának és írótársainak. Az írás öncél is, önmagáért való tevékenység! Műhelytitkainak a feszegetése maga is irodalom." Azaz előrejelzi ennek az ő műhelyéből kikerülő irodalmi tükörnek a jellegét. De nemcsak az írás és önmaga foglalkoztatja, hanem mindaz, amit látszólag nem is az ő akarata, s nem is az írás, hanem közelebbről meg nem határozható kényszer irányít: „Az írói képzelet anyagformáló mozgásában a tudatalatti mélyből feltörő erők megragadják a fogalmakat, és világra lökik a szavakat, s a mondatok láncát összefűzik."

Az irodalom bármilyen kérdéséhez avatottan hozzá tud szólni.

Erőforrásai első műhelyeként Duba Gyula az iskolát nevezi meg, a lévai Magyar Királyi Állami Gimnáziumot, mely a háború vérzivatarában „oly messzire került tőlem, mintha a holdra löktek volna ki". A későbbiekben az olvasás jelentette számára az íráshoz szükséges erőforrást, s tájékozottságához nem fér kétség, hiszen ismereteinek köszönhetően. az irodalom bármilyen kérdéséhez avatottan hozzá tud szólni. Véleménye az olvasóit is emlékeztetésre készteti, így a könyvében haladva felidéződik bennünk Grendel Lajos híres tanulmánya, a *Helyzetkép a szlovákiai magyar irodalomról a század végén*, új és újabb – régi és mostani – nevekre bukkanunk, de az egyes fejezetek névadói, Tőzsér, Cselényi, Ozsvald Árpád Zs. Nagy Lajos is akaratlanul eszünkbe juttatják irodalmunk múltját. Például *A Hét* című képes hetilapunkat, mely tíz évvel ezelőtt szűnt meg, s azóta sem volt akarat vagy mód a visszaállítására, pedig csaknem négy évtizeden át a szlovákiai magyar kultúra közvetítője volt, s írónemzedékeket nevelt fel (a fentieken kívül eszünkbe juthat Bábi Tibor, Gyurcsó István, Lovicsek Béla, Mács József, Ordódy Katalin és sokan mások).

Koncsol Lászlóról az alábbiakat jegyzi meg Duba: „írói pályája és szellemisége alkalmat ad és feljogosít bizonyos szívmelengető visszatekintésre. Írásait olvasva, szégyen, nem szégyen, már-már meghatódtam! Hát volt idő, amikor író és kritikusa még értették egymást! Azonos lelkiség hőfoka és érzések tüze melengették őket!" Akik közelebbről ismerik Koncsol Lászlót, vagy hallották lelkes előadásait, igazolhatják, hogy Duba Gyulához hasonlóan éreznek. Koncsol karizmatikus egyénisége és tekintélye mögött nagyon szerény embert találunk, akit a sors nem kényeztetett el. Ő is „a múltban találja meg azokat az erőket, magyar és egyetemes eszményeket, amelyek a gondolkodás megújhodását és a szellemi értékek folyamatosságát biztosítják" – írja e helyt Duba, s ebben sem téved.

A Cselényi Lászlóról szóló fejezetet nehéz néhány sorban megragadni, annyira szerteágazó magának Cselényinek a munkássága, költészetének más-más korszakai; s mindegyikben érződik a személyes élmény, az élményszerűség mozzanata. Ezek, írja Duba, „a Cselényi-kozmosz jelzései". Hát erről (is) van szó a Cselényi László költői, szerkesztői és tanári munkásságával foglalkozó fejezetben.

Ozsvald Árpád *A Hét* legendás csapatának volt az az utolsó tagja, aki a kezdetektől a megszűnéséig kitartott a lapnál, onnan vonult nyugdíjba. Hogy mely korszaka jelenti életművében a csúcsot, nem tudom. Talán mindegyik. Fontos volt a szava, ha régi szövegeket, századokra visszanyúló könyveket rendezgetett, mutatott be, s akkor is, amikor tapasztalatait halk szóval adta át kis, szűk szerkesztőségi szobájában a fiatalabbaknak. Nagyon csendes, példásan rendes ember volt, akiről Duba egyebek közt ezt írja: „Az írói alapértékeit gyerekkorában szerzi. Ozsvald versei egyre inkább az érzések jegyében lesznek, a rend mellett az érzés, a kettő együtt adja az alkotó embert. Ozsvald lírája érzékre és rendre épül." Mindnyájunk nevében is ő, Duba Gyula búcsúzott Ozsvaldtól a pozsonypüspöki temetőben...

A Hét szerkesztőségének másik oszlopfője Zs. Nagy Lajos volt, aki pozsonyi „hányattatásai" után (egyetem, rádió, *Új Szó*) 1963-ban került a laphoz, onnan ment nyugdíjba s vissza falujába, ahol az idén nyáron hunyt el. Írt a dráma kivételével mindent és mindenről: remek verseket és riportokat, novellát és karcolatot, humorral átitatott történeteket. A humor mezején Duba Gyulával együtt verhetetlen bajnok volt.

A könyvben irodalmunk pallérozó mesterei külön fejezetet kaptak: Fábry Zoltán, Turczel Lajos és Szeberényi Zoltán, a jeles nyitrai pedagógus, aki nemrég ünnepelte 75. születésnapját.

Az egyik fejezetben az *Új Szó* megalakulásának történetéről is olvashatunk, itt Duba Fábryt idézi: „Ültünk húsz év előtt Major István *Pravda*-beli igazgatói irodájában, rajta kívül négyen: Lőrincz Gyula, Fábri István, Barsi Imre és jómagam. Mire elváltunk, megvolt a lap címe – Új Szó – és megjelenésének dátuma." Barsi Imre visszaemlékezése szerint '48 december 15-én szerkesztőként ott állt a Pravda épületében a rotációs gép mellett, mely az *Új Szó* első példányait nyomtatta. A vezércikket (névtelenül) Major István írta. Egyszer csak leállították a nyomást, a cenzúra ugyanis közbeszólt a vezércikk egyetlen fél mondata okán („a keserűség minden utóíze nélkül"), mely a jog-

fosztottságra utalt. Gyorsan ki kellett javítani, s a mondat az idézett helyettivel ezzel a résszel szépült meg: „az egyenjogúság érzésével".

Átfogóak az Illyés Gyuláról, Márairól és Peéry Rezsőről írott fejezetek is; róluk egyébként elég gyakran olvashatunk más forrásokból is. Ámde a Mednyánszky Lászlóról formált jellemrajz nagyon kellemesen meglepett, s Duba Gyulának a festészet iránti fogékonyságáról, szeretetéről vall. A puritán főnemes festő a természet és az emberek iránti szeretetét nemcsak a művészetében váltotta valóra, az életével is kinyilvánította. Rengeteg támogatottja volt, s jóságával sokan vissza is éltek. A szerző nagyon átérzi a művész lelkének érzékenységét, tisztában van adottságaival és vívódásaival is. Ebből a Duba-tanulmányból, kibővítve a festő alkotásaival, szép és olvasmányos album kerekedhetne ki, s magam a szóban forgó írást a könyv legjobbjai közé sorolom.

Az utolsó fejezet címe: Csalódás. Megkapó ballada: egy Magyarországra települt, szerelmében csalódott lány története, mely a történeténél sokkal többet mond számunkra, hiszen arról a második világháború utáni korszakról szól, amelyben nem volt jó magyarnak lenni...

Duba Gyula – nem győzöm hangsúlyozni, kedves olvasóim – nagyon fontos könyvet írt. Műve hosszú esztendők tanulmányainak és tapasztalatainak eredménye. Rengeteg név, könyv- és újságcím elevenedik meg benne, főbb szereplői (Tőzsér, Cselényi és mások) többször is felbukkannak benne. Éppen ennek okán és a könnyebb tájékozódás végett csatolhattak volna a kötet végére névmutatót.

Motesiky Árpád

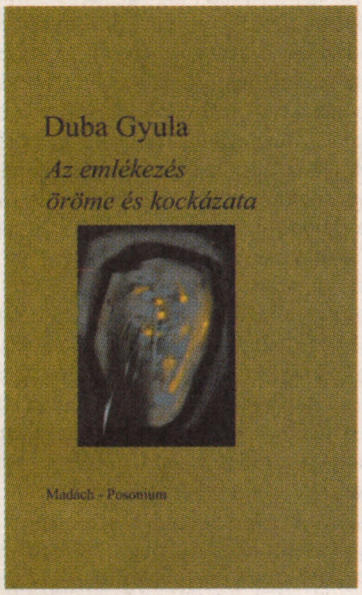

Duba Gyula
Az emlékezés öröme és kockázata
Madách-Posonium
Kötve, 332 old.,
13x20 cm
bolti ára: 225 Sk

FIGYELMÜKBE AJÁNLJUK

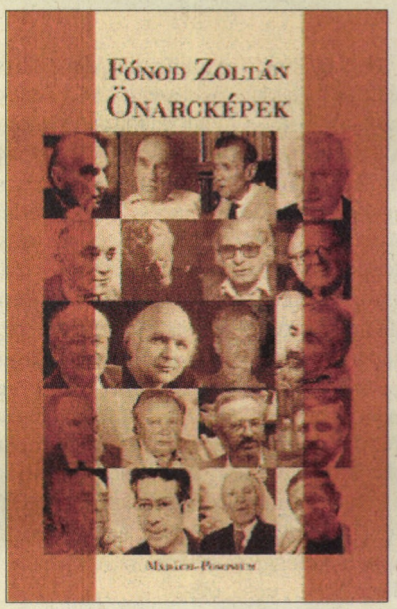

Fónod Zoltán
Önarcképek
Madách-Posonium
Kötve, 328 old.,
11x18,5 cm
bolti ár: 220 Sk

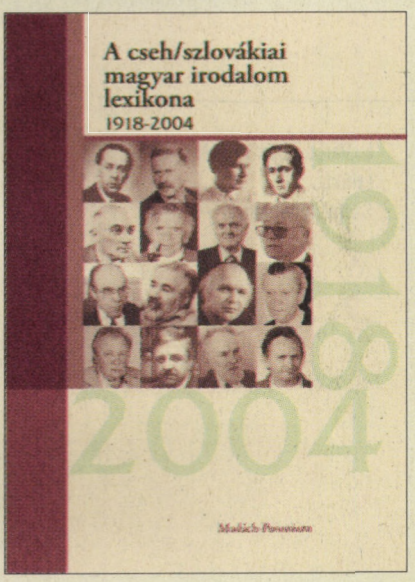

Fónod Zoltán főszerk.
A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona
1918—2004
Madách-Posonium
Kötve, 480 old., 17x24 cm
bolti ára: 420 Sk

Lacza Tihamér
Séta egy kertben
Madách-Posonium
Kötve, 228 old., 13x20 cm
bolti ára: 160 Sk

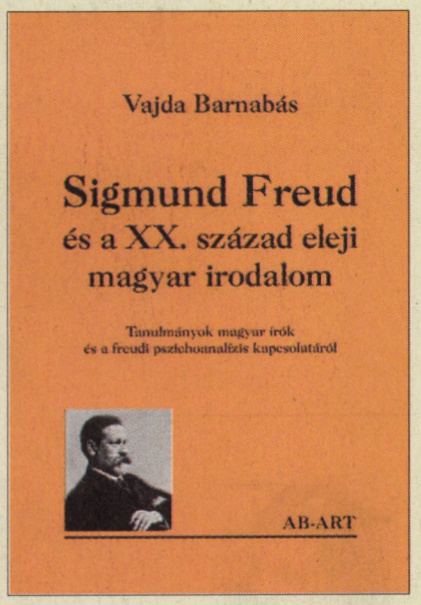

Vajda Barnabás
Sigmund Freud és a XX. század eleji magyar irodalom
AB-ART
Fűzve, 168 old.,
15x21 cm
bolti ár: 200 Sk
kedvezménnyel: 190 Sk

Vándorlások kora

L. Varga Péter (1981)
kritikus
Székesfehérvárvár

H. Nagy Péter új, immár hatodik önálló kötetének hátlapján rövid szerzői öndefiníció olvasható. Noha a megfogalmazás humoros – sőt, minthogy részben idézet a *Trendvadász* című William Gibson-regényből, játékos –, egyben elgondolkodtató is. Ezek szerint H. Nagy Péter „vándorirodalmár, kritikus, szerkesztő. (...) Megbízási díjakból élő szabadúszó, specialista, az egyedi feladatok guruja." Ha megfosztjuk e szavakat a humortól, az iróniától vagy a szóban forgó kötet írásaihoz való lehetséges kapcsolódásaitól, különféle, egyáltalán nem mellékes kérdésekbe ütközhetünk. Többek között például abba, hogy vajon mi oka lehet egy jeles irodalomtörténésznek, tanárnak arra, hogy egyrészt „vándorirodalmárként" tisztázza saját pozícióját, másrészt nem éppen a megszokott módon „árnyalja" e kérdést. Talán nem evidensen következik a válasz, de fölmerülhet bennünk egy nem éppen vidám kép a magyarországi felsőoktatási intézményrendszer – vagy annak legalábbis az adminisztratív funkciókat és szerepköröket bizonyos értelemben túlhangsúlyozó részének – helyzetéről. Ha vándor vagy, az azt jelenti, nem vagy mindig *egy* adott helyen. De akkor vándorolj, akár a vándormadarak, északról délre, majd délről északra. Sajnálatos, hogy éppen azok, akik odafigyelnének a vándorirodalmár szavára, nem hallgathatják.

Amolyan zsebkönyvként működik: bármikor, bárhol felüthető...

A recenzálandó kötetnél maradva, ugyanolyan érvényesen járunk el a szerzői öndefiníció értelmezésekor, ha azt „csupán" utalásnak tekintjük, mely a címben irányzott metafora értelmében a (műfaji és poétikai) szöveg- és tudományköziség alakzatait hangsúlyozza. A *Féregjáratok* írásait mind témájuk, mind műfajuk és hangnemük alapján a sokszínűség, a változatosság jellemzi. Olvasható benne tanulmány, szerkesztett előadásszöveg, kritika, esszé, sőt könyvbemutató is. A szövegek meglehetősen lazán kapcsolódnak egymáshoz, és maga a kötet felépítése sem árulkodik – első ránézésre – határozott koncepcióról. Maga a szerző – ismét csak erős iróniával – így fogalmaz az előszóban: „[A kötet] nem készült különleges alkalomra, nincsenek didaktikai szándékai, nem szolgál semmilyen pedagógiai célt, tudományos értéke elenyésző, feltehetően nem lesz különösebb hatástörténete." (7) E kijelentéseket a könyv olvasása után el is lehet fogadni, meg nem is.

Egyrészt el lehet fogadni, mert a kötet valójában amolyan zsebkönyvként működik: bármikor, bárhol felüthető, s viszonylag gyorsan és egyszerűen tájékozódhatunk benne (ilyenolyan, a föntebb említett műfajok változatos formáiban) a modern irodalomról, a felvidéki posztmodernről, a vizuális költészetről, az irodalom- és társadalomelméletről, illetve a peremműfajok némelyikéről (science fiction, horror, fantasy). A szövegek továbbá rövidek, könnyen befogadhatóak, felépítésük logikus, gondolatmenetük világos és következetes. A tanulmányok – melyek főként a peremműfajokra fókuszálnak – kielégítően precízek, jegyzetapparátusuk körültekintő és jól használható, de nem túlburjánzó vagy esetleges. A kritikák szorosan nem kapcsolódnak sem valamilyen elméleti prekoncepcióhoz, sem bizonyos fajta kritikaírási attitűd körvonalainak kirajzolásához vagy erősítéséhez; az esszék rövidek és lényegre törők, s bár tudatosan kapcsolódnak egymáshoz, önállóan is olvashatók. A könyvbemutatók még ennél is kevésbé szervesen kötődnek a kötet egyéb írásaihoz: egyszerűen építkeznek, megkomponálásukban a tárgyukat élőszóban érdekessé vagy különössé tevő retorika játssza a főszerepet.

Másrészt a citált kijelentéseket nem lehet, vagy nem szükséges elfogadni. Hiszen H. Nagy Péter könyve – minden ezt cáfoló érv ellenére – nagyon is tudatosan törekszik egy olyan irodalom- vagy kultúraértő, jó értelemben véve „tudomány-népszerűsítő" diszkurzus megalkotására, illetve kiszélesítésére, amely minden bizonnyal sok érdekes fejleménnyel fog szolgálni és bővülni a jövőben. A műfaji és hangnemi szinkretizmus következhet a témák változatosságából, de a szövegek tárgyának megragadhatóságából, az értelmezések lehető legalkalmasabb közvetíthetőségének szándékából is. Ha a tudományok és beszédmódok keveredésének tapasztalatai felől közelítünk, a *Féregjáratok* esetében egy olyan szövegkorpuszhoz jutunk, amely inkább (jó értelemben) fellazítja, mint hermetizálja egy tudományosság feltételeit. Irodalom és humántudományok, irodalom és társadalomtudományok teoretikus és pragmatikus viszonyainak alakulása bizonyosan összefüggésben áll azokkal a tendenciákkal és trendekkel, amelyek e viszonyok rendjét és elhelyezkedését mindenkor befolyásolják. Talán nem véletlen, hogy H. Nagy Péter kötete *A sikertörténet(ek) antropológiai előfeltevéseihez* című tanulmánnyal indít. Az irodalmi siker különböző aspektusainak értelmezhetőségét allegorikus példával nyitja (és éppen a sci-fi-paródia kelléktárából, Douglas Adamstől idéz), miközben maga a tanulmány is allegóriává vagy szinopszissá válik a kötet egészének beszédmódjára és „tudománynépszerűsítő" jellegére nézve. A példaként hozott Douglas

H. Nagy Péter (1967)
irodalomtörténész,
kritikus, szerkesztő
Érsekújvár

Adams, Flaubert és Goethe a kortárs magyar líra egy szegmensével (Kovács András Ferenc és Orbán János Dénes bizonyos költeményeivel és poétikai eljárásaival) lép párhuzamba, hangsúlyozva, hogy legyen szó bármilyen, egymástól időben és térben távol eső irodalmi jelenségekről, a szinkron olvasás és a hatástörténeti horizont a sikeresség más-más faktorait kondicionálja. Ez pedig annak a választásnak az eredménye, amelyik a szinkron olvasás sikerességét az újraolvasás tapasztalataival szembesíti. Kérdés, hogy tudományos diszkurzusok és beszédmódok sikeressége vagy sikertelensége hasonló antropológiai előfeltevések mentén osztályozható-e.

Öt kritika követi a nyitó tanulmányt. Az első ezek közül – *Szociális struktúrák – az önépítés alakzatai. A társadalom és a jog autopoietikus felépítése* – a cím második mondatában jelölt tanulmánykötet ismertetésére vállalkozik. Ismét csak nem véletlen, hogy az elsősorban Niklas Luhmann rendszerelméletét bemutató és elemző tanulmánykötet recenziója az önépítő, autopoietikus szociális rendszerek működésének logikájára alapozva helyet kapott a *Féregjáratokban*. Az „autopoiézisz elmélete alapján konstituálódó világban" a rendszerek közötti kommunikáció lehetősége ugyanis kardinális kérdés a kultúratudományok diszkurzív terében is. A pécsi Sensus Műhely nevű, irodalomtudománnyal, filozófiával foglalkozó fiatal kutatócsoport első tanulmánygyűjteményének (Irodalom, *nyelv, kultúra – exkurzus* –) recenziója *Az elmélet primátusa (?)* címet viseli. A Rácz I. Péter, Böhm Gábor, Orbán Jolán, Bagi Zsolt, Kiss Gábor Zoltán és Kálmán C. György nevével fémjelzett közösség (a felsorolás a kötetben és a recenzióban szereplő sorrendet követi) munkáját H. Nagy mindig építő jelleggel, a tanulmányok szerzőivel konstruktív vitát folytatva veszi szemügyre, nem utolsósorban vázolva a különböző elméleti iskoláknak a *Féregjáratok* szövegei számára sem mellékes eredményeit. Rácz I. Péter Lotman-tanulmánya kapcsán a lotmani szemiotika és szövegfelfogás posztstrukturalista megalapozhatósága kerül szóba, míg Böhm Gábor írása kapcsán hermeneutika és dekonstrukció vitája. Orbán Jolán tanulmánya a magyarországi Derrida-értés és a derridai dekonstrukció megvitatására ad alapot, Bagi Zsolté pedig a Paul de Man munkásságát fenomenológiai szemszögből közelítő álláspontéra. Kiss Gábor Zoltán írása kapcsán az újhistorizmus felfogásáról esik szó, míg Kálmán C. Györgyé kapcsán az értelmezői közösségek létmódjának elméleti kérdéseiről. Ezek alapján világossá válik, hogy egy kritikai szöveg is képes mozgósítani különböző elméleti potenciálokat, illetve az eme potenciálok viszonyrendjét meghatározó tényezők előfeltevéseit vagy azok cáfolatát. Úgy, hogy láthatóvá váljon egy, a teoretikus trendeket érzékenyen olvasó, ugyanakkor azokat kellő megfontolással kezelő kutató célkitűzése. *A nemek tekintetében, A láthatatlan erők játéka* és a *Melankólia* címet viselő kritikák olyan jelenségek mentén ragadják meg tárgyukat, amelyek végül nyelvi hozadékuk által képesek játékba hozni az irodalom(értés) lehetőségeit. Az előbbi szöveg a *Michel Foucault bemutatásában Herculine Barbin, más néven Alexina B.* című kötet kapcsán elemzi Foucault megállapításait a normalitás, a szexualitás, valamint a *nem* és a *név* nyelvi-diszkurzív szerepének körvonalazhatósága tekintetében. A hermafrodita autobiográfiája mindenekelőtt az olyan intertextusok mentén válik érdekessé, mint Ovidius *Metamorphoses*e, valamint Lawrence Norfolk *Lempriere's Dictionary* című regénye. *A láthatatlan erők játéka* tárgyának roppant érdekes kontextusokat kölcsönözve mutatja be Alfred Métraux etnológiai munkáját, *A haiti vodu*t. Tudományok és beszédmódok átjárhatóságának könnyedségét és szellemességét mutatja az, hogy H. Nagy a Métraux által Haitin vizsgált vodu vallást és szertartásokat, illetve tágabb összefüggésben a kulturális identitásképzést a kutató által fölállított paradigmákat (horror, mátrix) a populáris kultúra kontextusaira vetíti. A vodu vallás elemeit a horrorban, a cyberpunkban és a dark fantasyban találja meg, így az etnológiai/vallástörténeti munkára a peremműfajok iránt érdeklődőknek is felhívja a figyelmét. A *Melankólia* Földényi F. László azonos című könyvéről szól a depresszió és a neurózis retorikájának történeti és poétikai összefüggésében. Ennek során költészettörténeti és művészetelméleti kitekintés nyit horizontot a szóban forgó kötet érthetőségére.

A könyvbemutatók a legérdekesebb darabjai H. Nagy könyvének

Vázlatként definiálja magát H. Nagy következő szövege (*Egy partitúra felépítése*), mely Szentkuthy Miklós *Az egyetlen metafora felé* című alkotásának történeti-poétikai helyzetéből indul ki. Az írás az irodalmi mű befogadásának a műfaji szétszálazást preferáló, és az ez alapján a műnek identitást adó olvasás esélyeit latolgatja. Továbbá mérlegre teszi az olvasásalakzatok értelemkonstruáló jellegét hangsúlyozó stratégiák lehetőségeit is.

Bár nem egymást követik a kötetben, mégis – eltérve az eddigi módszertől – egy helyütt érdemes említeni a *Féregjáratok*ban helyet kapott könyvbemutatókat. A három írás Petr Rákos *Corvina*, Szécsi Noémi *Finnugor vámpír* című regényét, valamint Vida Gergely *Sültel hátrafelé* című verseskötetét hivatott bemutatni. Minden bizonnyal – akár hasznosak, akár nem – a könyvbemutatók a legérdekesebb darabjai H. Nagy könyvének. A bemutatás kevésbé értelmez, inkább felvillant egyet-egyet a szóban forgó művek sajátosságaiból,

Megrendelhető még:

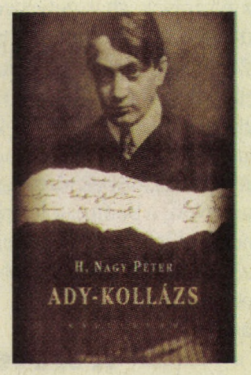

H. Nagy Péter
Ady-kollázs
Kalligram
Kötve, 248 old., 12x18 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel: 169 Sk

így a beszélő nem ritkán szabadkozni kényszerül az értelmezés (és annak közvetíthetőségének) részlegessége és/vagy esetlegessége miatt. A „hálátlan feladat" ugyanakkor – még írott, szerkesztett formában is – képes ellenszegülni az elvárások által gerjesztett parcialitás defektjeinek, oly módon, hogy a szövegek építkezésének történeti, poétikai, narratív, nyelvi jellegzetességeit a befogadás alakzatainak rendszereződése és változékonysága felől ragadja meg. Ez első hallásra meglehetősen hagyományos eljárásnak tűnhet, ugyanakkor figyelembe véve a bemutatók terjedelmét, és ennek megfelelően a retorikai építkezését, a különböző olvasási stratégiák fölvillantása és esetleges elvetése (vagy elhalasztása) éppen hogy a bemutatott írások szövegtanilag sem elhanyagolható komponenseinek változatos cserélhetőségére, választhatóságára hívják föl a figyelmet. Így az, hogy a lehetőségek rendezése a szövegről, a választások meghagyása pedig a befogadás módjairól képes érvényesen szólni, indokolhatja a könyvbemutatók kötetbe kerülését.

A szövegek aprólékos nyelvi, poétikai, retorikai elemzése az alkotások érdemeinek kiemelésén túl magabiztosan közelíti azokat az irodalom történeti kontextusaihoz is.

Ugyancsak a könyv különösen érdekfeszítő részét teszik ki az egymás után szereplő tanulmányok a peremműfajok köréből. A *Gaiman Lovecraft-újraírásai,* a *Dick és a paratér* és a *Hubbard horrorja: Rettegés* című írások Neil Gaiman és H. P. Lovecraft dark-fantasy-szövegeit, Philip K. Dick sci-fijeit valamint Ron Hubbard *Fear (Rettegés)* című horrorklasszikusát járják körül. H. Nagy érdeme, hogy az egyébként a peremműfajok felé nyitott, de nem szükségszerűen érdeklődő irodalom- és kultúratudomány hiányosságait pótolni igyekszik. Már *A sikertörténet(ek) antropológiai előfeltevéseihez* is sugalmazza azt, ami e tanulmányok esetében bizonyossá válik: a sikeres (vagy populáris) mű többé-kevésbé elkerüli a profi kritika figyelmét, még ha ez nem feltétlenül következne is az alkotások megformáltságából. A hivatkozások szigorúan a szóban forgó szövegekkel kapcsolatos elméleti-interpretatív – és túlnyomórészt nem magyar szerzők tollából való – írásokra szorítkoznak, melyek egy (nagy) hányada a *Prae* folyóirat peremműfajokkal foglalkozó tematikus számaiban olvashatók. – Kérdés persze, hogy Lovecraft, Gaiman, Dick, Hubbard vagy Stephen King közül bárki is (Kinget leszámítva) egyértelműen sikeresnek, népszerűnek, populárisnak tekinthető-e az olvasottsági/eladási mutatókat is figyelembe véve. Tehát nem arról van e szó, hogy egy *műfaj* (nem pedig egy adott szerző) sikeressége, popularitása húz határvonalat irodalom és irodalom között. (Érdemes azonban a jelenség egyik elnevezésére pillantani: *perem*műfaj, amely épp a gondolatmenettel ellentétes implikációkat eredményez. Másrészt olvasásszociológiai szempontból sem mellékes, hogy például A Nagy Könyv elnevezésű projekt magyarországi eredménye milyen mértékben jelzi perem- és nem peremműfajok itthoni elhelyezkedését, különösen akkor, ha a kötelező ifjúsági műveket sem szigorúan a nemzeti kánon részének, hanem peremregényeknek tekintjük...) Mindenesetre a fent említett szövegek nem ritkán aprólékos nyelvi, poétikai, retorikai elemzése az alkotások érdemeinek kiemelésén túl magabiztosan közelíti azokat az irodalom történeti kontextusaihoz is. A modern és posztmodern prózaepika kedvelt eljárásai és témai ráadásul nemcsak visszaköszönnek e regényekben, de éppen e regények bizonyos tematikai és poétikai vonatkozásai által ismerhetünk rá más irodalmak termékenynek bizonyuló eljárásaira.

A kötet közepén és végén helyezkedik el három rövid esszé. *A film grammatikája* –mely önmagát *fragmentum*ként határozza meg – F. Scott Fitzgerald *Az utolsó cézár* című töredékes regényének eleven hatástörténetét veszi szemügyre. A kiindulópont ezúttal is egy olvasásalakzat történeti változásának a nyomon követése: szöveg és film különböző, mégis egymásba íveló jelképzésének, grammatikájának, nyelvének elméleti és pragmatikai kérdései, amelyek a befogadás és a megértés alapvető feltételeinek irányait szabják meg. Az, hogy bizonyos irodalmi szövegek esetében – itt a kortársak közül többek között Bret Easton Ellis műveire történik hivatkozás – a megértés esélyeit a más médium(ok) felőli olvashatósága – sőt ennek az olvasásnak a szükségszerűsége – alapozza meg, ugyancsak nem mellékes kérdés a jelenlegi kulturális és tudományos tendenciák fényében. Film és szöveg, illetve kép és szöveg viszonyának interpretáción keresztül történő tisztázására szintén jó példa a *Szavak ébredése – képek lázadása* címet viselő esszé/recenzió, mely Papp Tibor vizuális költészetének (a *Vendégszövegek [n]* kötet kapcsán), illetve a vázolt dilemmának az értelmezésére tesz kísérletet. A *Gyűrű – 20* című vizuális költemény rövidre szabott, ám így is sok kérdést érintő interpretációja a befogadás módjainak különböző médiumoktól való antropológiai függését kezeli hangsúlyosan. A költemény szövege mint látvány, illetve a szöveg mint az érzékelésnek a szemre, képre, látványra való „ráutaltsága" árnyalja irodalmi és képi, valamint *A film grammatikája*ban már megfogalmazott irodalmi és filmes technikák és befogadási stratégiák problematikáját. A kötetet záró esszé – *Digitális koronázás* – J. R. R. Tolkien művének, *A Gyűrűk Urá*nak a Peter Jackson által filmre vitt változatát elemzi. Mégpedig úgy, hogy irodalmi szöveg megfilmesíthetőségének sikerét a két médium közötti jelképzési különbözőségek termékeny kihasználásától teszi függővé. A Jackson-film ünneplése egyértelműen annak a filmnyelvnek szól, amely az irodalmi szöveget nem átültetendő (illetve egyáltalán átültethető) médiumnak tekinti, hanem értelmezendő, alakítandó nyelvi konstrukciónak.

H. Nagy Péter kötete is bizonyítja, hogy életképes és friss szemléletű irodalomtudomány éppúgy meríteni tud saját múltjából, mint más tudományok eredményeiből és beszédmódjaiból. A tudomány(osság) sikere azonban nem csak az interdiszciplinaritás alkalmazhatóságának, de az értelmezés mindenkori szükségességének a függvénye is. A féregjáratok – mely tehát ugyanúgy az intertextualitás, mint az interdiszciplinaritás metaforája – felidézik nem csak a peremműfajok olvasmányainak kedvelt kozmológiai alakzatát, de talán nem is olyan távoli asszociációval akár a világ egyik legsikeresebb tudományos könyvét, Stephen W. Hawking *Az idő rövid története* című munkáját is (és *A világegyetem dióhéjban*t). A féregjáratok primer szövegek és értelmezések, műfajok és hangnemek, tudományok és beszédmódok között teszik átjárhatóvá a teret és az időt. Amint maga a *Féregjáratok* kötet is e metaforába fordulva illeszkedik saját maga, valamint az általa megszólaltatott minden szöveg szövevényébe. (És hogy mindez valóban a tudományok népszerűségét szolgálja, a csaknem százhetven oldalas könyv csupán 990 forintba kerül.)

L. Varga Péter

H. Nagy Péter
Féregjáratok
Nap Kiadó
Fűzve, 168 old.,
12,6x18,5 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel: 135 Sk